

мы, созданные для взаимосвязанного обучения на кафедре украинского языка Государственного университета телекоммуникаций. Рассматривается последовательность развития видов речевой деятельности, приводится классификация основных умений рецептивного и производительного видов речевой деятельности и описывается общий языковой материал и соответствующая специальная серия упражнений для взаимосвязанного обучения. Материалы статьи могут быть использованы в аудиторной работе в процессе языковой подготовки иностранных студентов, которые учатся в Украине.

Ключевые слова: взаимосвязанное обучение, виды речевой деятельности, производительные и рецептивные умения, украинский язык как иностранный, коммуникативные потребности.

Boyko N. I. Innovative methods of educating of kinds to speech activity at the study of Ukrainian as foreign

In the article the features of the associate educating of kinds to speech activity of foreign students are examined at the study of Ukrainian. Thus the associate educating is examined as one of methods of intensification of educational process of language preparation of foreign students. The on-line tutorials created for the associate educating on the department of Ukrainian of the State university of telecommunications are analysed. The sequence of development of types of speech activity is examined, classification over of basic abilities is brought receptor and productive types of speech activity and general language material and corresponding special series of exercises are described for the associate educating. Materials of the article can be used in audience work in the process of language preparation of foreign students that study in Ukraine.

Key words: associate educating, types of speech activity, productive and receptor abilities, Ukrainian as foreign, communicative necessities.

УДК 378.4:378.014.25

Бондаренко Л. М., Артёмова О. І.

СКЛАДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті досліджуються адаптаційні процеси входження в навчальний процес іноземних студентів, які приїхали на навчання в українські ЗВО. У нових умовах проживання їм необхідно змінювати роками вироблені й засвоєні соціальні реакції й форми активності та терміново засвоювати нові навички та знання, які дозволять їм співіснувати з представниками іншої культури.

Під соціальною адаптацією іноземних студентів до країни їх навчання автори розуміють процес засвоєння та визнання ними цінностей, норм і вимог нового соціального середовища й стереотипів людської поведінки. Автори доводять, що за умов правильного підходу до організації адаптаційного процесу значно зростає мотивація до оволодіння майбутньою спеціальністю. При цьому розглядаються три фактори успішної адаптації: соціокультурний, соціокомунікативний, соціопобутовий, які дозволяють значно скоротити процес уходження іноземних студентів в освітній простір українських ЗВО.

Ключові слова: адаптація, соціальна адаптація, іноземні студенти, мотивація, соціокультурний, соціокомунікативний, соціопобутовий, мова країни навчання, культурний багаж особистості.

Сучасна світова спільнота живе за законами епохи глобальних змін, що відбуваються як у межах окремої держави, так і у світі в цілому. Інформаційне суспільство змінює систему цінностей, образ освіченої людини й освіту в цілому. Формування міжнародного ринку освітніх послуг, який охопив майже всі розвинені країни світу, призвело до переорієнтації студента з пасивного учасника навчального процесу на активного діяча міжнародного ринку праці. Сьогодні бути активним гравцем ринку праці – це означає володіти набором необхідних професійних компетентностей. Професійні компетентності – це навчання, яке орієнтоване на результат, досягнення якого не є можливим без інноваційних підходів до навчального процесу, методів викладання, навчання й оцінювання засвоєних знань. Таким чином, процеси інтернаціоналізації вищої освіти в Україні – це природні процеси, завдяки яким мета, функції й організація надання освітніх послуг вже давно перетнули національні кордони країни й набули міжнародного значення. У нашій країні фактично не залишилося закладів вищої освіти, в яких би не навчалися іноземні студенти. Більше того, наявність певної кількості іноземних студентів у тому, чи іншому закладі вищої освіти є одним із показників його успішності й престижності.

Ефективне навчання в Україні вимагає від іноземного студента не тільки швидкого подолання мовного бар'єра, а й культурної адаптації та інтеграції в нове, незвичне середовище зі специфічними правилами й особливостями соціуму. При цьому досвід міжкультурної комунікації та взаємодії у багатьох іноземних студентів відсутній або вкрай малий. Високі навчальні навантаження, відірваність від звичного оточення створюють додаткове стресове навантаження на іноземних студентів, що загострює й підсилює наявні проблеми адаптації до умов країни навчання. А от успішна й швидка адаптація допомагає іноземним студентам швидко ввійти в навчальний процес і сприяти підвищенню якості готовності до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень свідчить про значний інтерес науковців, методистів і практиків до заявленої проблеми. Сутність і природу адаптації іноземних студентів до умов країни навчання вивчали такі науковці: Б. Г. Ананьєв, І. С. Булах, Є. В. Воєвода, В. В. Воробйов, О. С. Газман, Б. О. Глухов, М. В. Давер, Т. М. Верещагіна, О. М. Тростинська, В. П. Трусов, Н. І. Ушакова, А. М. Щукін, М. С. Яницький та інші.

Мета статті – розкрити проблеми адаптації іноземних студентів до умов навчального процесу в закладах вищої освіти України.

Під час проведеного дослідження проблем адаптації іноземних студентів до умов навчального процесу в закладах вищої освіти України авторами використано комплекс теоретичних й емпіричних методів, а саме: аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблем дослідження.

Процес адаптації – це досить складний процес, що формує здібності іноземного студента розвиватися не тільки в галузі комунікативного спілкування, вивчення методики пізнання іноземної мови, а й успішно взаємодіяти у формуванні нових якостей його особистості, набуття нових цінностей, осмислення значущості майбутньої професії й мотивації до оволодіння нею. Загалом, поняття “адаптація” ще й досі не посіло належного місця серед фундаментальних наукових понять, оскільки сьогодні відсутнє загальноовизначене тлумачення не лише самого терміна “адаптація”, а й похідних від нього понять: “адаптація іноземних студентів до умов країни навчання”, “психологічна адаптація”, “соціокультурна адаптація”, “лінгвістична адаптація”, “лінгвометодична адаптація” тощо.

Під адаптацією розуміють процес пристосування особистості до нових зовнішніх умов, потреба в яких виникає тоді, коли звична поведінка виявляється неефективною. Так Б. О. Глухов й А. М. Щукін визначають адаптацію як “наближення цілей і ціннісних орієнтацій групи й особистості, що до неї входить, засвоєння їх норм, традицій групової культури, входження до ролевої структури групи” [5, с. 14] Важливість проблеми адаптації іноземних студентів в українських закладах вищої освіти визначається завданнями подальшого ефективного навчання. Успішна адаптація допомагає швидко долучитися до навчального процесу і сприяє підвищенню якості підготовки іноземних студентів. Зважаючи на зазначене, можна дійти висновку, що поняття адаптація іноземних студентів до умов країни навчання є багатосторонньою проблемою і вміщує всі сторони діяльності іноземного студента.

Розглянемо це поняття більш детально. Уже ні в кого не викликає сумніву, що адаптація іноземних студентів до умов країни навчання безпосередньо сприяє адаптаційній поведінці людини в нових умовах (це стосується не лише умов навчання, а й проживання в цілому), які не лише відмінні від умов рідної країни, а іноді і вступають у конфлікт із звичними поняттями й традиціями іноземних студентів.

Одним із першочергових завдань викладача мови країни навчання є необхідність розуміння того, як іноземні студенти відчують себе в новому соціокультурному середовищі і яких заходів потрібно вжити для удосконалення умов проживання та навчання, а також полегшення адаптаційного процесу. Вирішення цього завдання займає чимало часу і є досить складним, але воно необхідне, оскільки від його вирішення залежить успішність організації всього навчального процесу та його результату. Іноземний студент, який потрапляє до чужої країни, стикається з тим, що звичні для нього стереотипи та культурні поведінкові коди не працюють. Фактично процес соціальної адаптації іноземного студента починається з першого дня перебування в іншій країні, оскільки він одразу стикається зі специфікою у взаємостосунках із новим для нього суспільством. Студентові потрібен певний час щоб навчитися співіснувати з новим соціальним середовищем, навчитися орієнтуватися в ньому. Цей процес ускладнюється тим, що під час первинної соціалізації в себе на Батьківщині іноземні студенти вже засвоїли соціальні норми, цінності, правила поведінки й стереотипи взаєморозуміння з іншими членами суспільства. У нових умовах проживання їм необхідно змінювати (інколи кардинально) роками вироблені й засвоєні соціальні реакції й форми активності та терміново засвоювати нові навички та знання, які дозволять їм співіснувати з представниками іншої культури (інколи й інших культур в умовах інтернаціональних навчальних груп).

Таким чином, ми розглядаємо соціальну адаптацію іноземних студентів до країни навчання як процес засвоєння та визнання ними цінностей, норм і вимог нового соціального середовища й стереотипів людської поведінки. А ефективність навчального процесу для іноземних студентів може бути досягнута лише після того, як настане максимально можлива для різномірних соціокультурних систем гармонійна взаємодія з новим соціальним середовищем, у якому студенти зможуть задовольнити більшість своїх фізичних і духовних потреб, адекватно відповідати всім вимогам навчального процесу й бути позитивно налаштованими на нове соціальне середовище.

Для досягнення такого результату іноземному студентові потрібен певний час і чималі зусилля для подолання бар’єрів ухвалення в нові соціокультурні умови життя.

Сучасні методисти наголошують, як мінімум, на трьох чинниках успішної адаптації: *соціопобутовому, соціокомунікативному й соціокультурному*.

До *соціопобутових бар’єрів успішної адаптації до нових умов життя* можна віднести:

– суворі кліматичні умови проживання – тривалі низькі температури та дощі, короткий світловий день і брак сонячних днів в осінньо-зимовий період, що викликає в іноземних студентів депресивні поведінкові елементи: відчуття втоми, туги за домом, пригнічений стан тощо;

- особливості національної кухні – недостатність або відсутність звиклих фруктів, овочів і продуктів, неможливість приготувати національні блюда й складність вибору місць харчування з близьким до національної кухні набором страв;
- банальна цінова політика закладів харчування дуже часто змушує іноземних студентів готувати їжу вдома, а це не може не позначатися на умовах співіснування з представниками інших національних культур через певну специфіку приготування цих блюд;
- умови проживання у гуртожитку – позбавлення звиклої з дитинства батьківської опіки, сусідство з представниками інших культур і народностей, проблеми побутового характеру;
- відсутність звичного комфорту заважає студентам зосередитися на навчанні;
- проблеми пов'язані з медичним обслуговуванням (особливо на початковому етапі навчання), оскільки значна кількість іноземних студентів (за нашими спостереженнями майже 30 %) хворобливо переносять зміну клімату, харчування, особливості питної води тощо.

Зазначений перелік соціопобутових труднощів, звісно, не є повним, але саме ці труднощі фізіологічного та соціопобутового характеру є одними з головних чинників, що стоїть на заваді нормального функціонування іноземного студента в новому життєвому середовищі.

Труднощі, безпосередньо пов'язані з процесом навчання (навчально-пізнавальні), можна згрупувати у вигляді двох факторів, що залежать як від студента, так і від викладача. Загалом, це бінарний процес суб'єктно-суб'єктних відносин. І якщо викладачеві необхідно бути компетентним у предметі й володіти певними особистісними якостями, то для студентів важливою є індивідуальна здатність до навчання.

Соціокомунікативні бар'єри успішної адаптації до навчального процесу.

Безсумнівним є те, що ще однією з головних умов успішної адаптації іноземних студентів до навчального процесу у закладах вищої освіти країни навчання є швидке й ефективно оволодіння мовою навчання. Так, Є. В. Воевода зазначає, що “стикаючись з іноземною мовою, студент стикається з іншою знаковою системою, відмінною від рідної мови семантичною структурою, іншим артикуляційним укладом, мелодикою мови й іншою концептосферою” [2, с. 57]. Дослідник зазначає, що в тих випадках, коли не приділяється достатня увага комунікативним особливостям іноземних студентів, які тільки починають оволодівати мовою навчання, з'являється стійкий (особливо на початковому етапі навчання) бар'єр, а саме: труднощі із засвоєнням навчального матеріалу. Досвід показує, що більшість іноземних студентів указують на проблеми користування не лише мовою побутового спілкування, а й труднощі із засвоєнням навчального матеріалу, особливо із засвоєнням технічних дисциплін, які з'являються вже на початковому етапі вивчення мови навчання. Причинами таких проблем є не лише недостатнє володіння мовою навчання, а й невисокий рівень шкільної підготовки у себе на Батьківщині та неввірно обраний темп мови викладача на заняттях. Важливу роль в адаптаційних процесах іноземних студентів до навчальної діяльності відіграє і склад навчальної групи. Викладачами мови на практиці давно доведено, що склад навчальної групи на початковому етапі навчання повинен становити 6–9 студентів. Навчання в невеликих навчальних групах дає найбільш високі результати, оскільки у викладача є можливість приділяти увагу кожному студентові. Ще одним чинником є інтернаціональний склад навчальних груп. На думку самих студентів, таке формування навчальних груп підвищує ефективність навчального процесу, оскільки це стимулює оволодіння мовою навчання. Що стосується позааудиторної роботи, то ще одним чинником прискорення адаптаційних процесів входження в навчальний процес є організація дозвільної діяльності: організація різноманітних національних свят і спортивних змагань, міжнародних наукових студентських конференцій.

Соціокультурні бар'єри успішної адаптації іноземних студентів до нових умов життя.

Позитивна адаптація до освітнього простору у ЗВО України сприяє адаптаційній поведінці іноземних студентів у цілому. Підвищується мотивація до соціокультурного адаптивного процесу, наприклад до вивчення культури і традицій, звичаїв країни навчання. Викладачеві іноземних студентів необхідно зрозуміти, як вони відчують себе в новому соціокультурному середовищі і яких заходів потрібно вжити для вдосконалення умов проживання та навчання, а також полегшення адаптаційного процесу.

Найбільш важливими складниками, від яких залежить процес соціокультурної адаптації іноземних студентів до умов країни навчання можна віднести:

- особливості країни навчання;
- релігійні розбіжності й протиріччя між рідною культурою й культурою країни навчання;
- життєвий досвід, індивідуальні та демографічні характеристики студентів.

Як зазначає В. В. Воробйов, основним діалоговим компонентом іншомовної освіти є взаєморозуміння, за якого студентами визнаються й засвоюються цінності незнайомої культури. Тому надзвичайно важливим є аналіз особливостей мови й національної культури, урахування психічний склад носіїв мови, оскільки іноземці є представниками не тільки іншої національної культури, а й іншого менталітету [3].

Свого часу академік Л. В. Щерба зазначав: “Світ, який нам дано в нашому безпосередньому досвіді, залишаючись всюди одним і тим же, досягається різним чином у різних мовах, навіть у тих, на яких говорять народи, що представляють собою відому єдність з точки зору культур ... Порівнюючи детально різні мови, ми розбиваємо ілюзію, до якої нас привчає знання лише однієї мови, – ілюзію, що нібито існують непорушні поняття, які однакові для всіх часів і для всіх народів” [6, с. 57].

Уважаємо, що єдина й максимальна мета, що стоїть перед викладачами, які працюють зі студентами-іноземцями, – формування особистості на межі культур. Бачення своєї культури через призму іншої, утворення певної дистанції між власною культурою та іншою, через мікродіалог у свідомості. Тому знання відмінностей однієї культури від іншої не є достатнім для спілкування, яке за своєю суттю інтерактивне й відбувається в умовах міжкультурної ситуації, тобто в контакті культур, але не тільки в сенсі зіткнення унісон, але й у конфлікті культур, у конфліктних ситуаціях.

Певний мінімум раніше накопичених ціннісних уявлень і якостей (без яких, за твердженням О. С. Газман, не є можливою як соціалізація, так і оптимальний розвиток обдарувань особистості) становить “культурний багаж” комунікативної культури особистості, завдяки якій можна здійснити діалог різних культур [4].

Накопичений “культурний багаж особистості”, з нашої точки зору, складається з:

- етико-естетичної культури;
- соціальної культури;
- екологічної культури [1].

Через ці складники культурного багажу “проходять” моральна і комунікативна культури, будучи їх невід’ємною частиною.

Висновки. Зважаючи на зазначене вище, можна дійти висновку, що адаптація – складний процес, у результаті якого формуються здібності іноземного студента, він розвивається не тільки в галузі комунікативного спілкування, вивчення методики пізнання іноземної мови, а й вчиться успішно взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу, осмислює значущість майбутньої професії.

Важливість проблеми адаптації іноземних студентів в українських закладах вищої освіти визначається завданнями подальшого ефективного навчання як майбутніх фахівців. Успішна і швидка адаптація допомагає долучитися до навчального процесу і сприяє підвищенню якості підготовки студентів. Із цього випливає, що для підвищення конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти у сфері міжнародного процесу навчання іноземних громадян необхідна позитивна динаміка в адаптаційних процесах до умов країни проживання та навчання.

Використана література:

1. Бондаренко В. В., Бондаренко Л. Н. Коммуникативные потребности иностранных учащихся подфакта в социокультурной сфере деятельности. *Портрет образовательного мигранта. Основные аспекты академической, языковой и социокультурной адаптации* : коллективная монография / науч. ред. Е. Ю. Кошелева. Томск : РАУШ МБХ, 2011. С. 178–190.
2. Воевода Е. В. Развитие толерантности студентов средствами иностранного языка. *Российский научный журнал*. 2009. № 4 (11). С. 55–61.
3. Воробьев В. В. Общее специфическое в лингвострановедении и лингвокультурологии. *Слово и текст в диалоге культур*. Москва : Государственный институт русского языка им. А. С. Пушкина, 2000. С. 83–92.
4. Газман О. С. Базовая культура и самоопределение личности. *Базовая культура личности. Теоретические и методические проблемы* / под ред. О. С. Газмана, Л. И. Романова. Москва, 1989. С. 4–15.
5. Глухов Б. А., Шукин А. Н. Термины методики преподавания русского языка как иностранного. Москва : Русский язык, 1993. 369 с.
6. Костомаров В. Г., Митрофанова О. Д. Пути развития методики. *Русский язык за рубежом*. 1986. № 3. С. 57–65.

References:

1. Bondarenko V. V., Bondarenko L. N. Kommunikativnyie potrebnosti inostrannyih uchashchihya podfakta v sotsiokulturnoy sfere deyatel'nosti. *Portret obrazovatel'nogo migranta. Osnovnyie aspektyi akademicheskoy, yazykovoy i sotsiokulturnoy adaptatsii* : monografiya. Tomsk : RAUSh MBH, 2011. S. 178–190.
2. Voevoda E. V. Razvitiye tolerantnosti studentov sredstvami inostrannogo yazyika. *Rossiyskiy nauchnyiy zhurnal*. 2009. № 4 (11). С. 55–61.
3. Vorobev V. V. Obschee spetsificheskoe v lingvostranovedenii i lingvokulturologii. *Slovo i tekst v dialoge kultur*. M. : Gosudarstvennyiy institut russkogo yazyika im. A. S. Pushkina, 2000. S. 83–92.
4. Gazman O. S. Bazovaya kultura i samoopredelenie lichnosti. *Bazovaya kultura lichnosti. Teoreticheskie i metodicheskie problemy* / pod red. O. S. Gazmana, L. I. Romanova. M., 1989. S. 4–15.
5. Gluhov B. A., Schukin A. N. Terminy metodiki prepodavaniya russkogo yazyika kak inostrannogo. M. : Rus. yaz., 1993. 369 s.
6. Kostomarov V. G., Mitrofanova O. D. Puti razvitiya metodiki. *Russkiy yazyik za rubezhom*. 1986. № 3. S. 57–65.

Бондаренко Л. Н., Артемова О. И. Сложности адаптации иностранных студентов при обучении в украинских вузах

В статье исследуются адаптационные процессы вхождения в учебный процесс иностранных студентов, приехавших на обучение в украинские вузы.

В новых условиях проживания им необходимо менять годами выработанные и усвоенные социальные реакции и формы активности, срочно овладевать новыми навыками и знаниями, которые позволят им сосуществовать с представителями другой культуры.

Под социальной адаптацией иностранных студентов к стране их обучения авторы понимают процесс усвоения и признания ими ценностей, норм и требований новой социальной среды и стереотипов человеческого поведения. Авторы доказывают, что при правильном подходе к организации адаптационного процесса значительно возрастает мотивация к овладению будущей специальностью. При этом рассматриваются три фактора успешной

адаптації: соціокультурний, соціокомунікативний, соціобутовий, которые позволяют значительно сократить процесс вхождения иностранных студентов в образовательное пространство украинских вузов.

Ключевые слова: адаптация, социальная адаптация, иностранные студенты, мотивация, соціокультурний, соціокомунікативний, соціобутовий, язык страны обучения, культурный багаж личности.

Bondarenko L. N., Artiomoa O. I. Adaptation difficulties of foreign students when attending Ukrainian universities

The article examines the adaptation processes of entering into the educational process of foreign students who came to attend Ukrainian universities. In the new housing conditions they need to change their social reactions and activity forms, well established and adopted for years, and to acquire urgently new skills and knowledge that will give them a possibility to coexist with other culture representatives.

By foreign students' social adaptation to the country of education the authors mean the process of adaptation and acceptance of values, new social environment requirements and standards, and human behavior stereotypes. The authors prove that with the right approach to the adaptation process organization, the motivation to master the future specialty increases significantly. At the same time, three factors of successful adaptation are considered: sociocultural, sociocommunicative, and social, which can significantly reduce the entry process of foreign students into the educational space of Ukrainian universities.

Key words: adaptation, social adaptation, foreign students, motivation, sociocultural, sociocommunicative, social, country of education language, cultural background of the person.

УДК 378.147

Вихрущ В. О.

ПРОБЛЕМА ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ОПТИМАЛЬНОГО РЕЖИМУ РОБОТИ ШКОЛИ У РЕЦЕПЦІЇ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається ідея вдосконалення режиму роботи школи шляхом зміни форм організації навчання. На противагу класичному підходу форми організації навчання розглядаються у контексті інноватики початку ХХ століття, яка здійснювалася шляхом широкого експериментування, створення дослідних шкіл, педагогічних лабораторій. Педагоги-експериментатори виступали проти дійсної однотипної загальної освіти, коли логічна єдність і цілісність класів були повністю втрачені, жоден предмет не полегшує засвоєння іншого, кожен предмет існує сам собою, а вчитель не стільки викладає, скільки підтягає і балансує між різними групами своїх учнів. Завдання інноваційних пошуку в цій проблемі – спиратися в класі на індивідуальну і спільну творчість, досягати взаємопорозуміння із вихованцями. У статті охарактеризовані ідеї семестрової системи у середній школі Ф. І. Павлова і П. Гезеля, система предметних класів П. Ф. Каптерева і А. Ф. Масловського, піврічна класна система М. П. Нечасва, абсолютне учіння Ю. О. Стовік і К. П. Яновського, позашкільні екзаменаційні комісії М. В. Кашина.

Ключові слова: форма організації навчання, режим роботи школи, інноватика, семестрова система навчання, система предметних класів, піврічна класна система, абсолютне учіння, позашкільні екзаменаційні комісії.

Чимало педагогів досліджували форми організації навчання (І. Чередов, В. Дьяченко, В. Сластьонін, Я. Бурлака, В. Вихрущ, В. Онищук, І. Підласий, А. Сохор, Н. Яковлев, Н. Якушко та ін.). Як свідчить педагогічна література, існують різні погляди на сутність, ефективність застосування форм організації навчання. Проте в сучасних розвідках немає однастайності щодо вирішення зазначеного питання. Відбуваються пошуки нових форм організації навчання, аналізуються традиційні з метою підвищення освітнього рівня школярів. Починаючи з 70-х років ХХ ст., в країні з'явилась ціла плеяда вчителів-новаторів, які своєю творчою працею сприяли розвитку класно-урочної системи навчання: Ш. Амонашвілі, О. Захаренко, І. Волков, М. Гузик, Є. Ільїн, С. Лисенкова, Т. Гончарова, С. Шевченко та інші. Саме ці пошуки були і залишаються у полі зору педагогів. Натомість попередній досвід у галузі вдосконалення форм організації навчання через проблемні моменти у історії залишається маловідомим.

Мета статті – представити інноваційні підходи до вдосконалення форм організації навчання у школі та забезпечення оптимального режиму її роботи на початку ХХ століття.

Останніми роками дещо зріс інтерес до історії освіти як у цілому, так і до режиму роботи освітніх установ, історії форм організації навчання в цілому, особливостей викладання окремих шкільних предметів (О. В. Сергеев, 1991; С. В. Телешов, 1997). Окремі учені продовжують наполегливо замовчувати і заперечувати вітчизняний педагогічний і методичний досвід і сьогодні, як це робилося впродовж 20-х–80-х років ХХ століття майже постійно, крім рідкісних робіт, присвячених тій чи іншій проблемі з історико-педагогічної спадщини (Н. І. Алпатов, 1947; Б. Т. Лихачев, 1996). Заперечували або недооцінювали вітчизняний педагогічний досвід і раніше (М. Беляєв, 1929; Е. Дніпров, 1979; П. І. Каган, 1937; Л. П. Добраєв, 1970). Об'єктивну оцінку у висвітленні історії не тільки у роки перебудови, але і в роки застою знаходимо у працях